

TÖTTŐS GÁBOR

TINÓDI SEBESTYÉN BESZÉLŐ CÍMEREI

■ Nem tudjuk pontosan, mikor, de az 1532-es szultáni hadjárat környékén lett vitézlő harcosból lantossá Tinódi Sebestyén¹ deák, aki Török Bálint katonájaként sebesült meg. Alkotói pályáját kényszerű pihenője idején kezdte a 85 strófából, 340, egyenként 12 szótagos sorból álló *Jázonról és Médeáról* című széphistóriával. Ennek versfőiben bukkan fel először az irodalomban a Tolna megyei Dombóvár neve: SEBATHIANVS LJTERATVS DE THINOD CVM SINISSTRA MANVS GRJOJ [gravi?] VÚLNERÉ JN DOMBOVAAR CRUCJA RETVR FECJT E.² Hegyi József fordítása szerint: „Tinódi Sebestyén deák készítette, midőn bal kezét Dombóváron nehéz seb gyötörte.”³

Számos kérdés adódhat ebből. Miért éppen széphistóriát ír, van-e ezzel valami célja, s mutat-e jövődől pályájára bármi, és végül: milyen okból hangsúlyozza, hogy a bal kezét gyötéri nehéz seb?

Az életrajzírói szerint minden bizonnyal a Fejér megyei Tinódon 1510 körül született ifjú „iskolákat járt, deáki tudományt szerzett; hajlamot érezvén az énekszerzésre, nem akart kóborló hegedős, hanem udvari lantos lenni. Ezért megfelelő képességet igyekezett szerezni; azért írja magát *literatusnak*. Sebestyén »deák«-nak.”⁴ Ha életszerűen képzeljük el ápolását, valamilyen fehérszemélyt is ott kell látnunk, aki – tekintve a sebesülte képzettsége miatt irányuló külön figyelmet, melyet igazol, hogy „íródeák, ura gyermekeinek nevelője és udvari lantos” lesz⁵ – akár Török Bálint valamelyik műveltségre, magasabb színvonalú szórakozásra fogékony nőrokona is lehetett. A műben szépen tükröződik a figyelemfelhívás szándéka, amikor ilyen szakaszokat találunk: „Sok vitézeket én szépeket láttam, / De náladnál szebbet soha én nem láttam; / Kérlek, megbocsássad, szerelmed óhajtom, / kit az én szívembe arannyal béirtam.”⁶

Már megcsillan a sorokban a jövődől históriás is: „Jó erkölcsök vagyon az jó vitézeknek, / Az mit felfogadnak, hogy megtellessítik, / vagy szörnyű halálra ű fejeket vetik, / Hognem szégyenekre azt el ne végeznék.”⁷ Az 1554-es *Cronica* előszavában ez már úgy hangzik: „magyar vitézöknek lenne tanúság, üdvességes, tisztességes megmaradásokra”, és talán még a széphistória nyomán illethette az első buzdítás „uraimnak barátainak erre való intésöket gyakorta hallván”.⁸ Így vagy úgy, de hamarosan megalkotja első vérbeli históriáit is, melyek közül az 1542. március 25-én lezajlott csata nyomán 1543-ban a *Verbóci Imrénének Kaszon hadával, kozári mezőn viadalja* a Dombóvár határában volt Dáró várában került papírra.

Az emlékéét Dombóvárott is őrző szobor nem beszél arról, ezzel mit is indított el valójában. A tényfeltáró újságírás és az irodalmi riportírás ósét leljük meg benne, amikor szándéka, hogy „sem pénzért, sem barátságért, sem félelemből, sem dicsőségből nem ír, hanem megkérdésvén hités tanúkat, akik jelen voltak, egybe- gyűjti adatait”, s azokat csakis az érzékel- tetés szempontjából színezi ki. (Érdekes véletlen, hogy egyik csataleírásáról, amelyről az ellenfél török krónikás is szól, Szakály Ferenc történész állapítja meg ugyanezt.)

Végül ne menjünk el szó nélkül a bal kéz emlegetése mellett sem. Rexa Dezső elemzése szerint⁹ pusztá véletlen lenne, ahogy a címerkép más részlete is. „Hi- tünk azonban, hogy a Tinódiak ősi címe- rében a kardot a keresztvas felett markoló kéz szerepét – amit Sebestyén diák fenn is tartott – a honn maradt Tinódiak las- san, idők múltán kiejték emlékezetükből s az érdekes forma helyett a szokott, schémának mondható egyszerű, markola- ton fogott karddal ábrázolták a motívumot. [...] a Tinódiakkal állítólag egy törzsből fakadt Huszár család... ugyan- csak a Tinódi címet használja [...] A Hu- szár címer még abban a tekintetben is ér- demel különös megemlítést, hogy abban a kar [nézőtől] balról jobb felé áll, úgy, mint a Tinódi Sebestyén Literatus címe- rében. Bár ez nem sokat mond, ha eszünkbe jut Arany *Nagyidai cigányok*- ának e pár sora: »Ne feledjük immár Süsüt, aki szépen / Tud vézni betűket, címert a pecséten / Címerbe oroszlánt három-négy farkúnak, / Metszi a p betűt, megfordítva, q-nak.«⁷

Rexa megállapítása egy soha, sehol nem látott és publikált 'a Tinódiak ősi cí- merét' vélelmezi, s benne „a kardot a ke- resztvas felett markoló kéz” képét. Ennek semmilyen okát nem adja, hanem szelle- mesnek gondolt párhuzamba állítja Arany – egyébiránt valóságban alapuló és eredeti eseménytörténetében egykorú – szépirodalmi művével. Azt azonban nincs okunk feltenni, hogy az egykorú cí- mer- vagy pecsétmetsző nemcsak ügyet-

len, hanem az ábrázolásban ily mérték- ben figyelmetlen, s felületlen lenne. Rá- adásul semmi nem indokolja, hogy egyet- len más címerben sem látott módon, fel- tűnő ügyetlenséggel fogassa meg a kardot minden különösebb cél nélkül, mintegy játszi ötletként.

*Supplicio S. Maximiliano humilime rogatum Maximus v. s. hanc
armis in regnum vancum volente mhi et vancus hancetis
meis, mhi cetera sua beneficia clementer conferre: quod
omni fidelitate Maximus v. s. semper ad firmi vey vey
mei, pro parte mea vimb referre studebo. Gratiosum
respondim episcopo a sacrosanctissima Maximus v. s.*

N. S. M. humilis subditus

*Sebastianus Lvanus
de thynoi.*

Meglehetősen furcsa lenne az is, ha a lantos nem hivatkozna arra, amire Rexa utal cikkében, hogy tudniillik a viharos időkben elveszett a család nemesi címe- re. Ezt azért állíthatjuk, mert fennmaradt Tinódi eredeti, saját kezű nemességkérő folyamodványa, amelyhez ő maga rajzolta a címerképet,¹⁰ s ezen is bal kézzel fog- ja a kardot. Nem figyeltek rá eddig, de igen alkalmatlan helyen, az élénél és nem a markolatánál szorítja meg a címerpajz- sban és a sisak fölött is. Miért tenné ezt sa- ját kardjával? Bízvást nem is tette, hiszen az aprólékos megfigyelő, részletekre gon- dosan ügyelő deák nem magyar, hanem török kardot ábrázol, mivel a honi szab- lyák nem szélesedtek a szűrőfelületnél.

Így lesz az ábrázolásból beszélő cí- mer. A későbbi lantos, aki balkezes lehe- tett, a küzdelem hevében kiejthette baljá-

ból a saját kardját, felé sújtó ellenfeléét pedig megfoghatta. Ennek következtében a penge ujjait úgy elvághatta, hogy többé a kardot nem, csak a pennát bírta el, és kobozt (lantot) pengethetett vele, vagy még inkább húrjait fogta le. (Ha jobbkezes lett volna, felépülése után tovább harcolhatott volna.) A magas pártfogók: „Czeczey Lénárd és Nádasdy Tamás”¹¹ által meggyőzött I. Ferdinánd király nemesi levele szerint „Sebestyén »arte canendi, historiarumque in lingua Hungarica in rhytmos eleganti compositione« a teremő Isten kegyelméből korának többi költőit felülmúlta, miért is a király őt s általa gyermekeit: Farkast, Sándort, Károlyt, Margitot és Juditot a nemtelen állapotból kiemelvén, Magyarország nemesei sorába iktatja.”¹²

„A címer tehát a *Cronica* 1554-es kiadásában láthatótól némileg eltér, mivel a Ferdinánd király által adományozott címer: vörössel és kézzel hasított pajzson, a jobb osztályban egy szablyát a markolat fölött tartó kéz, a balban sárga (vagy arany) lant, míg a *Cronica* fametszetén a pajzs osztatlan, s jobb széléből a leírt módon szablyát tartó, a balból lantot fogó kéz nyúlik ki, felül egy, S. T. betűkkel megrakott mondatszalgal által kísérvé. Az oklevélben a címer nincs lefestve; helye üresen maradt, bizonyosan azért, mert a szegény poétának nem volt rá költsége, hogy megfizesse a kancellária piktorát.”¹³

Tinódi címere azonban az 1554-es, Heltai Gáspár kiadásában megjelent *Cronica* utolsó lapján néhány és esztünkben legkevésbé sem jelentéktelen részletben mást ábrázol. A kardot markoló bal kéz mutatoujja a lantra irányul – mintegy folyamatábraként – s magyarázza, hogy ezért volt kénytelen a kardot felcserélni a lanttal. Itt már persze magyar kardot rajzol, hiszen az övé is ilyen lehetett. Balkezes volt és maradt is, a zeneeszközt is ebben tartja. Nem feltételezhetjük, hogy a kolozsvári metszet Tinódi tudta és akarata nélkül tért volna el az eredetitől, még akkor sem, ha magyarázó szándéka évszázadokig homályban maradt.

Érdekes, hogy a helység ötödfélszáz év múlva alkotó költője, Szepessy László *Tinódi Dombóvárótt* című 1908-ban írott versében nem igazán törődik a versfőkben világosan jelzett bal kéz sebesülésével, hanem gond nélkül leírja: „*Jobbján sebet kapott Tinódi Lantos / Ide siet, – gyógyítsa meg e vár! / S tán itt új seb – amit ugyan nem kard oszt, – / Ha nem karjára, hát szívére vár. / Mert Emma, Dombó búbájós leánya. / Kezeli Sebestyén sebet vigyázva...*”¹⁴ Hogy mindez csupán a költői fantázia terméke, jól mutatja Nagy Iván, aki szerint ekkor Dombó Pál már nem élt, csak fia, János. Az ő egyetlen leányát nem Emmának, hanem Annának hívták: Tinódi első művének születésekor még öt-hat éves kisleány, de már 1548-ban Henyey Miklósné lesz...¹⁵

■ JEGYZETEK

1. Vass József Tinódi Sebestyén című cikke a Vasárnapi Ujság 1859. január 2-i számában jelent meg (6. évf. 1. sz.), itt találtuk a lantos deák képzeletbeli képét, valószínűleg Orlay Petrics Soma saját festménye után készült metszete. Előzőleg kiadta már Toldy Ferenc A magyar költészet története című monográfiájában is (Pest, 1854).
2. Tinódi Sebestyén összes művei 1540–1555. (A továbbiakban: Tinódi) In: Régi magyar költők tára.
3. Bp., 1881. 371–381.
3. Hegyi József: Tinódi Lantos Sebestyén. Szigetvár 1968. 11–12.
4. Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. 14. 183. hasáb
5. Uo.
6. Tinódi 376.
7. Tinódi 377.
8. Tinódi 3.
9. Rexa Dezső: A Tinódi címerek. Turul. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye 32. 1913. 1. évf. 28–30.
10. Schönherr Gyula: Tinódi Sebestyén címeres nemeslevele. Turul 20. 1902. 2. évf. 92–93.
11. Rexa Dezső: i. h.
12. U. R.: Tinódi Sebestyén armálisa. Turul 19. 1901. 1. évf. 197.
13. Uo.
14. Dombóvár: A kistérség az irodalomban: Szepessy László. http://dombovarportal.hu/dv_terseg/index.php?ht_id=2&getCal=1269986400 (2010. ápr. 21.)
15. Arcanum Digitéka: Nagy Iván: Magyarország családai. Címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Dombay család.

